

סקירת ספרים חדשים

ידידיה יצחקי

מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית רב שיח ומקורות נלווים

עורך רון מרגלית

הוצאת האיגוד העולמי למדעי היהדות, ירושלים תשנ"ט, 285 עמ'.

החוק העברי, בבעייתיות הקשורה במעמדם המשפטי של מיעוטים במדינת ישראל, בבעייתיותו של חוק השבות, מנקודת ראות דמוקרטית, ועוד רבות.

דיון חשוב זה, עם שאלות מהקהל ותשובות המתדיינים, מהווה את חלקו הראשון של הספר שלפנינו. חלקו השני, החשוב לא פחות, כולל "מקורות נלווים". מקורות אלה כוללים את מגילת העצמאות וכמה מחוקי היסוד שעלו בדיון, בכללם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק השבות; הצהרת זכויות האדם של האסיפה הלאומית הצרפתית (1789), הצהרת העצמאות של ארצות הברית (1786) וחוקתה (1787); קטעים מדברי הפילוסופים החשובים ביותר בנושאים אלה: הובס, שפינוזה, לוק, מונטסקייה, מיל וברלין. מובאים גם דברים מהמשפט העברי ומדברי פילוסופים יהודים: רמב"ם, רבי נחמן והרמן כהן, וכן גם קטעי "מחשבה ציונית": הרצל, אחד-העם, בן-גוריון. הפרק האחרון הוא רב עניין במיוחד. הוא כולל פסקי-דין של בית המשפט העליון בשאלות הנדונות, כמו פסק הדין במשפטו של "האח דניאל" (אוסוולד רופאיזן), שתבע לרשום אותו במרשם התושבים כיהודי, אף על פי שהמיר את דתו, ופסק הדין במשפטו של לאה שקדיאל, שתבעה את זכותה לכהן כחברה במועצה הדתית בירוחם. ספר חשוב, ערוך היטב. עשוי לשמש מקראה מעולה ללימודי דמוקרטיה ישראלית.

בין האני לאנחנו הבניית זהויות וזהות ישראלית

עורך: עזמי בשארה

מכון ון-ליר בירושלים / הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1999, 191 עמ'.

הכינוי הרווח ביותר למרכיבי הזהות היהודית, במקרא ובכתבים מאוחרים יותר, וכן גם בלשון יום יום הוא "ישראל" – עם ישראל, תורת ישראל, אלוהי ישראל, ארץ ישראל וכיוצא בהם. בימינו אומץ השם "ישראל" כשמה הרשמי של המדינה שקמה ב-1948 בחלק מארץ ישראל, והנה דווקא מחווה זו לשמו העתיק של העם היהודי גרמה לאי בהירות ולטשטוש המשמעות העתיקה של השם "ישראל", שקיבל מעתה משמעות אחרת, המתייחסת למדינה ולא לעם ולארץ. אפשר, לפיכך, לדבר היום גם על ישראלים שאינם יהודים, ערבים אזרחי מדינת ישראל, למשל. הכינוי "ישראלים" משמש גם להתבדלותם של יהודי ישראל מיהדות התפוצות. אף על פי כן, משקעים היסטוריים גורמים לנו להבין כינוי זה במשמעו הישן – יהודים, ויש שמדברים על "ישראלים" בניגוד ל"ערבים".

שאלת "תהליכי הבניית זהויות קולקטיביות בישראל וזהות קולקטיבית ישראלית" שמשה נושא לכנס, שהתקיים בנובמבר 1994 במכון ון-ליר בירושלים, ובעקבותיו ראה אור לאחרונה ספר זה שלפנינו, בעריכתו של ח"כ עזמי בשארה. אין בו רב-שיח בין המשתתפים, אלא הארה של הבעיה מנקודות ראות רבות ושונות. ורד וינצקי-סרוסי, מהאוניברסיטה העברית בירושלים, בוחנת את תפיסת עצמם הקולקטיבית של ישראלים לפי תכנית שערכו לפגישת מחזור בבית ספר תיכון יוקרתי. אלוף הר-אבן בוחן בהרחבה ובעומק

סקירת ספרים חדשים

הנעצור במדרון ממדינת היהודים למדינת הלכה

מאת אורי הופרט

הוצאת קיבוץ דליה, 1999, 301 עמ'.

במסגרת העיסוק ההולך וגובר בחילוניות לתחומיה השונים – החינוך, ההגות החילונית והמאבק על עצם דמותה הפלורליסטית של מדינת ישראל, יצא לאחרונה ספר זה של עו"ד הופרט. הופרט, לשעבר חבר מועצת העיר ירושלים ולוחם ותיק בכפיה הדתית לגווניה, יוצר בספרו זה מעין "כרונולוגיה של הסכסוך החילוני-דתי בישראל". הספר מתמקד בעיקר בתקופה מאמצע שנות השבעים ועד ימינו, והוא בוחן מנקודת מבט חברתית-פוליטית את ניסיונות ההשתלטות החרדיים והחרד"ליים, את דרכי הפעולה שלהם, ומנתחם בצורה בהירה. סקירה זו נעשית בהשוואה לפעילות החילונית המינורית והבלתי-מאורגנת, אשר הביאה אותנו אל פתחה של סכנה לעצם קיומה של מדינה יהודית פלורליסטית בישראל. על אף ההצגה הממצה ובעלת הפרספקטיבה של הספר, הוא אינו מתאים לקריאה שוטפת, כמקשה אחת, וזאת בשל חזרות רבות על נושאים חופפים או דומים, המקשים לקבל את הספר כיחידה מובנית אחת. עם זאת ניתן להתייחס לספרו של הופרט כאל קשת של מאמרים קצרים, אשר כל אחד מהם יכול להוות מצע לדיון במסגרות שונות בבתי-ספר, תנועות נוער, קבוצות לימוד ודומיהן, מהן ניתן לראות את נקודת המבט החילונית בבחינת הסכסוך. למרבה הצער, מתעלם הופרט בכתיבתו משתי נקודות חשובות ביותר, בייחוד כיום:

1. בספר אין התייחסות להישגי החילונים בתקופה זו. קצרה היריעה מלתאר את ההתפתחות החילונית בעשרים השנים האחרונות. לראיה – כמות הדת"ל"שים (דתיים לשעבר) הנוטשים את דרך הדת ומבכרים על פניה אורח חיים יהודי-חילוני על כל ערכי התרבות שלו.
 2. מבטו של הופרט לעבר העתיד קודר מדי, דבר הבא לידי ביטוי אף בכותרת הספר. יש רושם שמאמרי הסיכום של הספר, אשר לטעמי הם קצרים ומתומצתים מדי, אינם מסתכלים מספיק סביבם, ואינם כוללים את השינוי המחשבתי, האידיאולוגי והחינוכי של הלך הרוח החילוני בימים אלה. חילופי השלטון והרכב המפלגות של הכנסת ה-15 הינם רק סממן פוליטי לסדרי העדיפויות החדשים של החברה החילונית בישראל.
- נראה כי הופרט, למוד הקרבות בזירה החילונית-דתית, בחר לבצע ניתוח מקיף של הסכסוך המתמשך, על פני הצעת דרכי פעולה יעילות למאבק על דמותה הפלורליסטית של המדינה.

(יפתח שילוני)

רב את זהויות המישנה, לאומיות (יהודים, ערבים), דתיות, עדתיות, מין, ותק ועוד, ומנסה לסמן את גורם הזהות המשותף לישראלים כולם. הנרייט דהאן-קלב, מאוניברסיטת בן-גוריון, עומדת על שרשיה של "הבעיה העדתית" בדרך עיצובם של הזהות הישראלית והזהות הקולקטיבית. דליה מור, מהמכללה למנהל, עוסקת בזהות המיגדרית מיננית, והשפעתה על זהויות חברתיות אחרות. יצחק לאור, מאוניברסיטת תל-אביב, כותב על תפיסת זהותם של ערביי ישראל באידיאולוגיה הציונית ובספרות העברית. לואיס רוניגר, מהאוניברסיטה העברית, מצביע על תהליכים של התגברות האינדיווידואליזם בציבור היהודי בישראל, ופרישה מהקולקטיביות שאפינה את התרבות הישראלית מראשיתה. אבנר בן-עמוס מאוניברסיטת תל-אביב, ואילנה בית-אל מלונדון סוקרים טקסי זכרון בבתי ספר בישראל, כמסמן בזהות הקולקטיבית הישראלית. אורי פרגו, ממכללת הגליל המערבי, מחדש בגילוי 'זהות אזורת', בתוך הזהות הלאומית בישראל. הספר נחתם במסתו החשובה והמעמיקה של העורך, ח"כ עזמי בשארה, על השסעים הפוליטיים בחברה הערבית הישראלית.

